



Uniwersytet katolicki – wczoraj i dziś

KATARZYNA JABŁOŃSKA-KARCZMARCZYK

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Lublin

1. Geneza uniwersytetu katolickiego

Pierwsze uniwersytety we Włoszech (Bologna, 1088), Francji (Sorbona, 1100), Wielkiej Brytanii (Oksford, 1167) i Polsce (Akademia Krakowska, 1364) powstawały z inspiracji chrześcijańskiej. Dominującą rolę w ich strukturze odgrywała teologia a inne dziedziny wiedzy pozostawały z nią w bliższym lub dalszym związku. Uniwersytety funkcjonowały w przestrzeni, w której panował Kościół zachodni, a co za tym idzie, obecna w nich myśl teologiczna miała charakter rzymskokatolicki. W związku z tym, wszystkie uniwersytety miały profil katolicki, a ich katolickość nie musiała być podkreślana w nazwie¹. Według Jana Kłosa również uczelniom tworzonym w Nowym Świecie – Ameryce Północnej (Harvard, 1636; Princeton, 1746; Columbia, 1754), które wprawdzie były już przedsięwzięciem protestanckim, przyświecała ta sama chrześcijańska idea wiary wspartej rozumem i rozumem szukającego wiary².

W XVI-XVII w. większe znaczenie zyskiwały nauki humanistyczne, a zwłaszcza przyrodnicze, co naruszyło dotychczasową hierarchię w obrębie myśli naukowej. Poszczególne dyscypliny wyodrębniły się i usamodzielniały, sytuując się poza obszarem metodologicznego oddziaływania teologii. Uniwersytet stawał się instytucją świecką, niezależną materialnie i myślowo. Spowodowało to mniejszą obecność chrześcijaństwa w przestrzeni nauki, a co za tym idzie również kultury³.

¹ Stefan Sawicki, *O uniwersytecie katolickim* (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2012), 89.

² Jan Kłos, „Johna Henry’ego Newmana wizja uniwersytetu”, *Summarium* 40 (2011): 45.

³ Sawicki, *O uniwersytecie katolickim*, 89-90.

W drugiej połowie XIX w. dzięki encyklikom i działalności Leona XIII chrześcijaństwo zaczęło powoli być obecne na wszystkich obszarach życia, a zwłaszcza na polu społecznym i naukowym. Zaowocowało to katolicką nauką społeczną, mówiono wręcz o zjawisku renesansu chrześcijaństwa w zakresie kultury. Na tej fali odnowy powstała instytucja uniwersytetu katolickiego. Czasem, który sprzyjał zakładaniu uniwersytetów katolickich, był wiek XX. Obecnie istnieje ich na świecie kilkadziesiąt, mają różne struktury i pozostają w różnych relacjach ze Stolicą Apostolską. Stowarzyszone są w Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich (FIUC – Fédération Internationale des Univerites Catholiques).

Uniwersytet katolicki miał w jakimś zakresie zastąpić dawny, powstały w średniowieczu uniwersytet, który był katolicki z samej swej istoty. Przed uniwersytetami katolickimi stawiano dwa zadania: interpretowanie rzeczywistości w duchu chrześcijańskim i kształcenie inteligencji katolickiej.

2. Misja uniwersytetu katolickiego

Jan Paweł II, wskazując na historyczny związek Kościoła i uniwersytetu, podkreśla, że celem wyższych uczelni katolickich jest nie tylko umożliwienie zdobycia kompetencji zawodowych, technologicznych i naukowych, lecz także przybliżenie człowieka do jego ostatecznego przeznaczenia, do pełnej sprawiedliwości i świętości, która rodzi się z prawdy. Jego zdaniem, uniwersytet katolicki, ze względu na swój charakter, powinien odznaczać się następującymi istotnymi cechami:

1. „chrześcijańską inspiracją, będącą udziałem nie tylko jednostek, ale całej uniwersyteckiej wspólnoty jako takiej;
2. nieustanną refleksją, podejmowaną w świetle wiary katolickiej, nad coraz bogatszym dziedzictwem ludzkiej wiedzy, które uniwersytet stara się powiększać przez własne badania naukowe;
3. wiernością wobec chrześcijańskiego orędzia, takiego, jakim przedstawia je Kościół;
4. instytucjonalnym zaangażowaniem w służbę ludowi Bożemu i rodzinie ludzkiej, podążając ku transcendentnemu celowi, który nadaje sens życiu”⁴.

⁴ Jan Paweł II, „Uniwersytety katolickie w pasterskiej trosce o kulturę”. Audiencja dla członków Rady Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich oraz rektorów uniwersytetów katolickich Europy, Rzym, 24 luty 1979, w: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, t. II (Warszawa: Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości im. Bogdana Jańskiego, 1999), 181.

Mimo tych wyraźnych wskazań Jana Pawła II, zdaniem Stefana Sawickiego, „koncepcja katolickiego uniwersytetu, w jego realnym wcieleniu, nie kształtuje się jasno. Podstawową trudnością jest ustalenie relacji między nauką i wiarą, dodatkową – odczuwany od pewnego czasu ogólny kryzys uniwersytetu jako instytucji”⁵.

Według Balazs M. Mezei’a ogólny kryzys uniwersytetu wynika z tego, że w nowoczesnych społeczeństwach rozwój technologiczny, ekonomiczny i kulturowy jest tak szybki, iż struktura i zakres treściowy wykształcenia uniwersyteckiego nie nadążają za tymi zmianami⁶. Zmiany obserwowane obecnie w strukturze i zakresie wykształcenia wyższego wskazują na postępujące odchodzenie od klasycznego wzorca uniwersytetu europejskiego i upodabnianie się tej instytucji do jej amerykańskiego modelu, w którym przywiązuje się wagę przede wszystkim do sprofilowania programów studiów pod kątem obecności w nich nauk ścisłych i ekonomii oraz do wykształcenia technicznego. Janina Kostkiewicz pisze o rozdzwieniu między klasyczną, humanistyczną misją uniwersytetu a obdarzaniem go pragmatyczną rolą w globalnej koncepcji świata⁷. Według Mezei’a istotą obecnego kryzysu jest właśnie schyłek uniwersytetów klasycznych i pojawienie się nowych rodzajów kształcenia wyższego. Wśród najważniejszych czynników, które przyczyniły się do zapaści uniwersytetu, wymienia m.in.: przesunięcie filozofii, a następnie innych nauk humanistycznych na margines kształcenia uniwersyteckiego, pojawienie się działających na skalę światową przedsiębiorstw posiadających własne struktury dydaktyczne i naukowe, jak i środków na ich utrzymanie⁸. Z kolei Richard J. Neuhaus mówi o kryzysie uniwersytetu chrześcijańskiego. Jego zdaniem, kryzys ten ma wiele aspektów, często bywa diagnozowany jako kryzys wywołany przez sekularyzację, lecz bardziej precyzyjnie można go opisać jako kryzys spowodowany ambicją naśladowania innych typów uniwersytetów, które fałszywie utrzymują, że są uniwersytetami w czystej i prostej postaci⁹.

Wobec zawitych wyzwań, jakie współczesność stawia środowiskom akademickim, ważne jest przywołanie bogatych i wieloaspektowych przesłań, które kierują do nas m.in. Jan Paweł II, Benedykt XVI, papież Franciszek. Wypowiedzi kierowane w formie konstytucji, listów, przemówień

⁵ Sawicki, *O uniwersytecie katolickim*, 92.

⁶ Balazs M. Mezei, „Kryzys uniwersytetu. O roli katolickich instytucji kształcenia wyższego”, tłum. Dorota Chabrajska, *Ethos* 22, nr 1-2 (2009): 29

⁷ Janina Kostkiewicz, „Wstęp”, w: *Uniwersytet i wartości*, red. Janina Kostkiewicz (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007), 8.

⁸ Mezei, „Kryzys uniwersytetu”, 39.

⁹ Richard J. Neuhaus, „Jedenaście tez o uniwersytecie chrześcijańskim”, tłum. Dorota Chabrajska, *Ethos* 22, nr 1-2 (2009): 25.

i innych dokumentów papieskich poruszających problemy konkretnych uczelni, wskazują na wspólną ogólną misję, jaką środowiska akademickie mają do spełnienia w nadchodzącej przyszłości. Uniwersytet katolicki powinien dążyć do poznania pełnej prawdy o rzeczywistości bez ideologizowania czy redukcjonowania jakiegokolwiek jej wymiaru. W przemówieniu skierowanym do przedstawicieli świata nauki i społeczności akademickiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w 1987 r. w Lublinie papież powiedział: „Uniwersytecie! Służ Prawdzie! Jeżeli służyysz Prawdzie – służyysz Wolności. Wyzwalaniu Człowieka i Narodu. Służyysz Życiu”. Również Benedykt XVI w przemówieniu przygotowanym z okazji 705. inauguracji Uniwersytetu „La Sapienza”¹⁰ podkreśla znaczenie prawdy na uniwersytecie: „Prawdziwy, głęboki początek uniwersytetu leży we właściwym człowiekowi pragnieniu poznania. Chce on wiedzieć, czym jest to wszystko, co go otacza. Chce znać prawdę”¹¹. Z kolei papież Franciszek w przemówieniu skierowanym do przedstawicieli amerykańskiego uniwersytetu Notre Dame w 2014 r. zwraca uwagę na potrzebę zachowania tożsamości katolickiej, podkreśla, jak istotne jest odważne świadectwo uniwersytetów katolickich co do nauczania moralnego Kościoła¹².

Warto również w tym miejscu przypomnieć koncepcje Johna Henry’ego Newmana na temat uniwersytetu. Wiek XIX, w którym żył Newman, to wiek, w którym wydawało się, że nauki przyrodnicze zupełnie wyrugują dziedziny humanistyczne z nauczania akademickiego, a także odbiorą im prawo do określenia, czym jest „nauka”. Newman z całą mocą przeciwstawiał się temu złudzeniu, które mogło stać się końcem nauk moralnych. U początków idei uniwersytetów chodziło – jak przypominał Newman – o wychowanie do mądrości przez studium. Celem uniwersytetu jest przekazanie całościowej wiedzy swoim studentom, jak też przygotowanie ich do konkretnej umiejętności. Władysław Stróżewski

¹⁰ Papież Benedykt XVI ze względu na protest 67 naukowców i kilkusetosobowej grupy studentów nie mógł uczestniczyć w uroczystości 705. inauguracji roku akademickiego Uniwersytetu „La Sapienza” w Rzymie (Sapienza Università di Roma), przesłał jedynie do władz uniwersytetu swoje przemówienie, które z tej okazji miał wygłosić.

¹¹ Benedykt XVI, „Przemówienie Benedykta XVI do społeczności rzymskiego uniwersytetu La Sapienza” (Watykan 2008), dostęp 10 maja, 2018, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2008/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20080117_la-sapienza.html.

¹² Franciszek, „Przemówienie do delegacji z Uniwersytetu Notre Dame” (Watykan: 2014), dostęp 10 maja, 2018, https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/january/documents/papa-francesco_20140130_university-notre-dame.html.

pisze, że „celem wykształcenia uniwersyteckiego nie jest nabycie jakiegoś zasobu wiedzy potrzebnego do wykonywania zawodu, ale wypracowanie w sobie nawyku myślowego na całe życie, który charakteryzuje się swobodą, sprawiedliwym osądem, spokojem i umiarem reagowania, mądrością”¹³. „Człowiek, który nauczył się myśleć i rozumować, i porównywać, i rozróżniać, i analizować, który wysubtelnił swój smak i uformował swój sąd i wyostrzył swoją intelektualną wizję, dojdzie do takiego stanu umysłu, w którym będzie mógł podjąć którekolwiek z powołań czy nauk, do którego ma upodobanie lub specjalny talent, ze swobodą, wdziękiem, łatwością przerwania się i powodzeniem, które dla drugiego pozostaje czymś obcym”¹⁴. Marek Kita, w kontekście nauki Newmana, tak pisze o współczesnej misji uniwersytetu katolickiego: „Obecnie istnieje pokusa traktowania wyższych uczelni jak swego rodzaju szkół zawodowych. Środowiska uniwersyteckie powinny się przed takimi tendencjami bronić w imię zachowania tożsamości, a uniwersytety katolickie mogą im wskazać drogę powrotu do źródeł”¹⁵.

Misja uniwersytetu wydaje się pozostawać właściwie ciągle ta sama od początku jego istnienia, chociaż zmieniają się metody jej realizowania. Jest nią intelektualne kształcenie i moralne wychowywanie studentów oraz prowadzenie badań naukowych. Arcybiskup Stanisław Wielgus pisał, że współczesny uniwersytet powinien być swojego rodzaju „oczami świata”, dostrzegającymi jego ważne problemy i wskazującymi sposoby ich rozwiązania¹⁶. Według Stefana Sawickiego, to, co wyróżnia uniwersytet katolicki wśród innych uniwersytetów, to bliska chrześcijaństwu personalistyczna wizja człowieka, która poszerza wspólnotę myśli, wspólne poznawanie rzeczywistości o wspólne uświadamianie sobie „rzeczy ludzkich”, głębszego sensu życia¹⁷.

Alasdair MacIntyre na gruncie doświadczeń uniwersytetów amerykańskich przekonuje, że tym, co różni katolików i niewierzących, kiedy mówią o szkołach wyższych i uniwersytetach, nie jest, jak się powszechnie

¹³ Władysław Stróżewski, *W kręgu wartości* (Kraków: Wydawnictwo Znak, 1992), 182.

¹⁴ John H. Newman, *Idea uniwersytetu*, tłum. Przemysław Mroczkowski (Warszawa: PWN, 1990), 239.

¹⁵ Marek Kita, „Uniwersytet i katolicyzm”, *Znak* nr 606 (2005): 14.

¹⁶ Stanisław Wielgus, „Wykład wygłoszony 4 kwietnia 2008 r., na dorocznym publicznym zebraniu Towarzystwa naukowego KUL z okazji otrzymania Nagrody im. Księdza Idziego Radziszewskiego”, w: tenże, *Historyczne koncepcje i paradygmaty uniwersytetu oraz jego model na dziś i na jutro. Wykłady i przemówienia*, t. 60 (Lublin: TN KUL, 2009), 45.

¹⁷ Sawicki, *O uniwersytecie katolickim*, 89.

wydaje, spór o miejsce przekonania i praktyk religijnych w życiu uniwersyteckim. Powołując się na katolickie piśmiennictwo na temat uniwersytetów, począwszy od rozpraw Newmana w 1852 r. aż po przemówienia Jana Pawła II w 1989 r., stawia tezę, że różnica dotyczy drugorzędnej, jednak istotnego, miejsca specjalistycznych dyscyplin akademickich w uniwersyteckiej edukacji. Badania prowadzone w obrębie tych dyscyplin są bezsprzecznie dobrem, a studiujący również takie specjalistyczne dziedziny wiedzy potrzebują wskazówek. Jednocześnie należy pamiętać, że owe badania naukowe i wskazówki mają należne miejsce na uniwersytecie tylko o tyle, o ile służą dalszemu celowi, jakim jest wkład w całościowe rozumienie porządku rzeczy. Newman nie tylko twierdził, że celem edukacji uniwersyteckiej jest doskonalenie i poszerzanie horyzontów umysłowych, ale że ten cel nie może być osiągnięty ani przez intensywny trening w ramach jednej dyscypliny akademickiej, ani nawet w obrębie kilku dyscyplin. Newman pisze: „O rozszerzeniu horyzontów umysłowych tam jedynie można mówić, gdzie istnieje możliwość ogarnięcia jakby spojrzeniem wielu rzeczy równocześnie jako jednej całości, odniesienia każdej z nich osobno do właściwego miejsca w powszechnym systemie, zrozumienia ich odnośnych wartości i określenia ich wzajemnej zależności. Posiadłszy to prawdziwe oświecenie, umysł nigdy nie traktuje żadnej części rozbudowanej materii wiedzy bez przypomnienia sobie, że jest to część jedynie”¹⁸. Podobnie Jan Paweł II przedstawiał katolickie uniwersytety jako miejsca, gdzie nie tylko „każda osobna dyscyplina jest studiowana w systematyczny sposób”, ale gdzie „uczeni winni podejmować nieustanny wysiłek określania właściwego miejsca i znaczenia każdej z poszczególnych dyscyplin w ramach ogólnej wizji osoby ludzkiej i świata”¹⁹. W uniwersytetach katolickich to integrujące zadanie postrzega się w wymiarze ściśle teologicznym. Ale jest to również zadanie dla świeckiego rozumu i świeckiego uniwersytetu. Zrezygnować z niego, to narazić na niebezpieczeństwo funkcjonowanie uniwersytetów jako uniwersytetów (a nie konfederacji wyspecjalizowanych przedsiębiorstw)²⁰. Dla Jana Pawła II uniwersytet jest miejscem, które pozwala przeciwstawiać się wszelkiemu uprzedmiotowianiu człowieka, manipulowaniu nim, redukowaniu jego rozumienia do jednego tylko aspektu. Dlatego kieruje do ludzi nauki apel: „Wspólnie starajmy się bronić człowieka w nim samym, człowieka, którego godność i honor są poważnie za-

¹⁸ Newman, *Idea uniwersytetu*, 213.

¹⁹ Jan Paweł II, *Ex corde ecclesiae*. Konstytucja Jana Pawła II o uniwersytetach katolickich (Watykan 1990), 16.

²⁰ Alasdair MacIntyre, „Katolickie uniwersytety. Niebezpieczeństwa, nadzieje, wybory”, tłum. Alina Głąb, *Znak*, nr 606 (2005): 18.

grożone”²¹. Papież podkreśla, że tylko interdyscyplinarna wymiana myśli, w której znaleźć musi się również miejsce dla teologii, może przyczynić się do istotnego postępu w dochodzeniu do komplementarnej wiedzy opartej na dialogu licznych dyscyplin i szacunku dla człowieka²².

3. Funkcje uniwersytetu katolickiego

Z powyższych rozważań wysuwają się wnioski dla uniwersytetu katolickiego. Uniwersytet katolicki powinien być przede wszystkim uniwersytetem, musi zachować tożsamość kategoriałną. Jest wyższą uczelnią przekazującą wiedzę o rzeczywistości na obowiązującym poziomie nauki. Każdy uniwersytet spełnia dwie funkcje: dydaktyczną i naukową. Nauczający – profesorowie i ich współpracownicy – aby sprostać temu zadaniu, winni sami być badaczami, i to badaczami dużej klasy. Dydaktyka to pewien procent od ich wiedzy, która zapewnia nauczaniu autentyczność i aurytet. Uniwersytet to także instytucja naukowa. Od poziomu naukowego profesorów zależy głównie jej prestiż i realne znaczenie. Odnosi się to również do uniwersytetu katolickiego. Jeśli jest słaby naukowo, to raczej szkodzi, niż jest pomocny chrześcijaństwu i Kościołowi. Według Stefana Sawickiego, uniwersytet katolicki powinien dbać o poziom naukowy bardziej niż zwykły uniwersytet, i to z dwóch powodów. Po pierwsze, aby oddalić częste podejrzenia o konfesyjność uprawianej i praktykowanej w nim nauki. Po drugie, aby w istotnym dla chrześcijaństwa zakresie pełnić również rolę różnych odrębnych akademii i instytutów czysto badawczych, uzupełniających naukowo działalność innych uniwersytetów²³.

Dwie omówione funkcje w zasadzie wyczerpują zadania każdego uniwersytetu. Jednak uniwersytety katolickie nie mogą się do nich ograniczać, są zobowiązane do wpisania również w swą działalność funkcji formacyjnej. Podlegają rzymskiej Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego. Funkcję formacyjną pełni głównie Duszpasterstwo Akademickie. Przy czym metody jego działania powinny być dostosowane do potrzeb i poziomu młodych ludzi. Jak podkreśla Stefan Sawicki, to zada-

²¹ Jan Paweł II, „Nieodzowne posłannictwo uniwersytetu w dzisiejszym społeczeństwie”. Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali, Gwatemala, 7 marca 1983, w: tenże, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie* (Rzym: Fundacja Jana Pawła II Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, 1986), 209.

²² Tenże, „W pracy naukowej, w badaniach służycie człowiekowi”, Homilia wygłoszona podczas mszy św. dla studentów i intelektualistów, Ibadan (Nigeria), 15 lutego 1982, w: *tamże*, 129.

²³ *Tamże*.

nie formacyjne powinno być również wypełniane w programie nauczania. Jego zdaniem, oprócz wykładów obowiązkowych dla wszystkich studentów, takich jak „Podstawowe zagadnienia etyczne”, uniwersytet katolicki powinien oferować również wykład nieobowiązkowy, najlepiej w formie konwersatorium, skierowany do wszystkich – „Wprowadzenie w chrześcijaństwo”. W wykładzie tym nie chodziłoby o przekazywanie wiedzy, lecz o autentyczne osobowe świadectwo. Wykładowcami mogliby być zarówno duchowni, jak i świeccy, z kraju jak również spoza jego granic. Ich kontakt z uniwersytetem nie musiałby być długi. Co roku wykład mógłby prowadzić ktoś inny. Uniwersytet powinien dać możliwość poznania i pogłębienia chrześcijaństwa²⁴.

Uniwersytet pełni rolę kształcącą oraz wychowującą. Według Jana Pawła II, uniwersytet katolicki ma kształtować ludzi wybitnych w dziedzinie nauki, zdolnych do pełnienia ważnych funkcji społecznych i równocześnie do dawania świadectwa wierze²⁵. Wychowawcze zadania instytucji uniwersyteckiej powinny obejmować także te problemy, jakich młodym ludziom zdążającym do pełnej ludzkiej dojrzałości nastęrcza sfera etyczna. To na uniwersytecie młodzi ludzie powinni znaleźć odpowiedź dotyczącą nie tylko słuszności i celowości wiedzy, ale także wyższych wartości moralnych i duchowych. Dlatego Jan Paweł II ostrzega wszystkich wychowawców przed formacją, z której nic nie wynika dla sprawy człowieka: „Owszem, można nawet wyprodukować – złe wyrażenie, brutalne wyrażenie – można wytworzyć serię ludzi wyuczonych, wykształconych, ale problem jest nie w tym; chodzi o to, czy się wyzwoliło ten olbrzymi potencjał duchowy człowieka, przez który człowiek urzeczywistnia swoje człowieczeństwo. To jest decydujące”²⁶. Ponadto, jak podkreśla abp Stanisław Wielgus, zadaniem uniwersytetów jest troska o to, aby życie polityczne, społeczne i ekonomiczne świata nie zrywało z porządkiem stanowionym przez powszechnie przyjęte w świecie zasady moralne, które zawarte są w prawie naturalnym, dekalogu i kardynalnych zasadach wielkich religii

²⁴ Tamże, 94.

²⁵ Tenże, „Jeśli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwoleniu człowieka i narodu”. Na dziedzińcu KUL, Lublin, 9 czerwca 1987 r, w: tenże, *Odwagi! Ja jestem, nie bójcie się. III podróż apostolska do Polski (8-14 VI 1987)* (Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze, 1987), 52.

²⁶ Tenże, „Zadaniem uniwersytetu jest ukazywanie drogi kształtowania dojrzałego człowieczeństwa”, Spotkanie z profesorami i studentami Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 6 czerwca 1979, w: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, t. I, red. Stanisław Urbański (Warszawa: Instytut Badań Naukowych Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości im. B. Jańskiego w Warszawie, 1999), 93.

świata. Oczekuje się, że będą się przeciwstawiać wrogim człowiekowi ideologiom i wzywaniu przez nie do nienawiści w stosunku do ludzi innych ras, narodowości, religii czy społeczeństw²⁷. Patrząc z perspektywy historycznej na zjawisko misji uniwersytetów katolickich, Jan Paweł II zauważył, że dzięki ich działalności takie nurty jak sejentyzm czy marksizm stały się dziś martwymi anachronizmami. Młodzieży akademickiej należy pokazać sfery rozwoju psychiczno-duchowego istotnie związane z kształtowaniem charakteru. Są nimi: „Doskonalenie siebie przez potwierdzanie swego człowieczeństwa i pokonywanie słabości, poznawanie prawdy w świetle rozumu i wiary oraz służenie dobru w postępowaniu uczciwym, wielkodusznym, szlachetnym; stawanie się człowiekiem prawego i prawdziwego sumienia”²⁸. Jan Paweł II dostrzega trudności, jakie w relacjach profesor – student przyniosła masowość kształcenia na poziomie uniwersyteckim, relacje te jednak uznaje ciągle za bardzo ważne. „Spotkanie ludzkie jest nieodzowne do kształcenia osobowości, a zatem jest nieodzowne po to, ażeby uniwersytet mógł nadal wypełniać swe posłannictwo wychowawcze”²⁹.

Uniwersytety tym m.in. różnią się między sobą, że mają lepszych bądź gorszych profesorów i lepszych bądź gorszych studentów. Można powiedzieć, że uczelnie, które mają lepszych profesorów, są w stanie przekazać swoim studentom więcej szczegółowych prawd i więcej uzasadnień oraz wyposażyć ich w lepszą postać krytycyzmu wobec twierdzeń w danej dziedzinie niż te, które mają profesorów słabych. Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że nawet najlepszy (w powyższym sensie) wydział matematyki czy chemii może nie być w stanie dostarczyć tego, co studentom potrzebne jest do pełnego, owocnego, życia. Absolwenci matematyki czy chemii będą bowiem w przyszłości nie tylko nauczycielami tychże dyscyplin czy pracownikami odpowiednich firm; oni pozostaną przede wszystkim ludźmi, którzy – oprócz dzielenia się specjalistyczną wiedzą czy stosowania jej – chcą także żyć życiem w pełni ludzkim. Chcą więc nie tylko tego, aby zdobyta wiedza zamieniła się na pieniądze, ale pragną – i to pewnie jest ich zasadniczy cel w życiu – kochać i być kochanymi, chcą zająć jakieś stano-

²⁷ Stanisław Wielgus, „Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zadania Uniwersytetu dziś”, w: tenże, *Bogu i Ojczyźnie. Uniwersyteckie przemówienia i listy* (Lublin: KUL, 1996), 274.

²⁸ Anna Lenzion, „Kształcenie charakteru w poglądach antropologiczno-etycznych Karola Wojtyły i w nauczaniu Jana Pawła II”, w: *Pedagogiczna inspiracja Jana Pawła II*, red. Marian Nowak, Cezary Kalita (Biała Podlaska: IPPWSZ im. Papieża Jana Pawła II, 2005), 315.

²⁹ Jan Paweł II, „Kościół jest solidarny z uniwersytetem w poszukiwaniu pełnej prawdy o człowieku”, Przemówienie na Uniwersytecie w Bolonii 18 kwietnia 1982 r., w: tenże, *Wiara i kultura*, 137.

wisko w sprawach doniosłych dla ich życia, takich jak zagadnienia moralne czy religijne³⁰.

Uniwersytet katolicki pełni w społeczeństwie funkcję kulturową. Jego celem jest silna obecność chrześcijaństwa nie tylko w obszarze nauki, lecz i kultury. Otwarty na całość ludzkiego doświadczenia i przez swoje prace badawcze przyczynia się także do rozwoju kultury. Przekazuje lokalną kulturę przyszłym pokoleniom i pobudza różne formy aktywności kulturowej³¹. Kształci elity, które kontynuują i rozwijają dziedzictwo kulturowe³². Należy podkreślić, że zarówno pracownicy naukowci jak i absolwenci uniwersytetu katolickiego stanowią inteligencję chrześcijańską, która, wchodząc w swoje lokalne środowiska, rozwija więzi społeczne i prowadzi działania integracyjne, tworzy swoistą kulturę chrześcijańską³³.

4. Wnioski

Wielofunkcyjność uniwersytetu katolickiego prowadzi do sformułowania kilku wniosków dotyczących jego działalności:

1. Uniwersytet katolicki powinien być przede wszystkim uniwersyte-tem humanistycznym. Chrześcijaństwo od początku było związane z myślą humanistyczną: teologią, historią, literaturą i sztuką, naukami społecznymi i prawem. W tych dziedzinach jest w stanie również obecnie wiele osiągnąć, a nawet przodować. Sytuacja we współczesnym świecie, w którym niedoceniana jest myśl humanistyczna, wskazuje uniwersytetom katolickim kierunek działania. Zdaniem Richarda Neuhaus, uniwersytet katolicki nie ogranicza się do wyjaśniania, jaka jest rzeczywistość, lecz zmagają się z pytaniem, dlaczego jest ona taka właśnie, nie poprzestaje na pytaniu „jak”, lecz pyta „po co”. Uniwersytet katolicki nie może unikać istotnych pytań o sens całej rzeczywistości. Dlatego teologia, filozofia stanowią serce uniwersytetu katolickiego³⁴. Z powyższego wypływają wnioski zasadniczo bardzo podobne do tych, które zawarł w swoim artykule Alasdair MacIntyre, że wszystkie uczelnie, a katolickie w szczególności, winny przeciwdziałać postępującej fragmentaryzacji wiedzy, wykształcenia i życia przez stymulowanie refleksji na ten temat, budowanie odpowiednich programów

³⁰ Piotr Gutowski, „Katolickie uniwersytety a ideał pełnej prawdy”, *Znak*, nr 606 (2005): 47.

³¹ Alina Rynio, „Wartość edukacji uniwersyteckiej w nauczaniu Jana Pawła II”, w: *Uniwersytet i wartości*, red. Janina Kostkiewicz, 106.

³² Leon Dyczewski, *Kultura w całościowym planie rozwoju* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2011), 164.

³³ Tamże, 171.

³⁴ Neuhaus, *Jedenaście tez*, 24.

studiów oraz tworzenie atmosfery integrującej różne aspekty aktywności studentów i profesorów, w tych wysiłkach szczególna rola musi przypaść filozofii, która powinna być obecna w kształceniu uniwersyteckim nie tylko na pierwszych latach studiów, ale także na latach wyższych i na studiach doktoranckich; że nie można dopuścić, aby filozofia i teologia przekształciły się w zbiór dyscyplin szczegółowych. Z drugiej strony – konieczne jest rozwijanie rzetelnych badań specjalistycznych, bo bez nich integracja wiedzy staje się bezprzedmiotowa³⁵.

2. Uniwersytet katolicki powinien szczególnie mocno rozwijać funkcję formacyjną. Afiliacja kościelna nie czyni uniwersytetu katolickim, jest często czymś szczątkowym, mówi raczej o przeszłości niż przyszłości (mówi o tym, jaka kiedyś była dana uczelnia, a nie jaka jest obecnie). Oczywiście uniwersytet może być katolicki, do tego, aby mógł się określać jako katolicki, wystarczy wskazanie na rządzący nim statut, natomiast aby mógł się wiarygodnie przedstawiać jako katolicki, określenie to musi odnosić się do rządzących nim przekonania³⁶. To zadanie formacyjne powinno być zawarte w programach nauczania, ale nie tylko. Ważna jest rola duszpasterstwa akademickiego. Nie ma uniwersytetu katolickiego bez odpowiednio prowadzonego duszpasterstwa uniwersyteckiego. Jak przekonuje Eugeniusz Sakowicz, „studia w katolickim uniwersytecie powinny być traktowane jako powołanie”³⁷. Zdobywanie specjalistycznej wiedzy zawodowej powinno iść w parze z osiągnięciem wysokiego poziomu kultury humanistycznej. Kultura ta, jak akcentuje Jan Paweł II, powinna skłaniać studentów do nieustannego poszukiwania prawdy w ciągu całego życia³⁸. Duszpasterstwo akademickie nie powinno być osamotnione w wypełnianiu funkcji formacyjnej. Z tego punktu widzenia bardzo ważna na uniwersytecie katolickim wydaje się funkcja opiekuna roku. Jego rolą powinno być m.in. integrowanie rocznika studentów wokół ważnych spraw uczelnianych, organizowanie akcji pomocy dla osób potrzebującym, zachęcanie do innych form aktywności na uczelni i poza nią. To zaangażowanie na rzecz rozwiązywania problemów społecznych wpływa na formację, kształtując wrażliwość na potrzeby środowiska oraz postawę gotowości niesienia pomocy i zaangażowania w budowanie wspólnego dobra.

³⁵ MacIntyre, „Katolickie uniwersytety”, 54.

³⁶ Sawicki, *O uniwersytecie katolickim*, 22.

³⁷ Eugeniusz Sakowicz, „Tożsamość, posługa i misja uniwersytetu katolickiego według konstytucji apostoelskiej Ojca Świętego Jana Pawła II”, *Studia wrocławskie*, nr 14 (2012): 319-333.

³⁸ Jan Paweł II, *Ex corde ecclesiae*, Konstytucja Jana Pawła II o uniwersytetach katolickich (Watykan 1990), nr 10-11.

3. Uniwersytet katolicki nie powinien oferować masowego kształcenia, lecz kształcenie elitarne. Uniwersytet katolicki, aby mógł obecnie sprostać szczególnym zadaniom, nie powinien mieć zbyt dużo studentów. Ważne jest to zwłaszcza przy realizacji funkcji formacyjnej³⁹. Wprawdzie uniwersytet nie zajmuje się wprost wychowaniem młodzieży studiującej, na tym etapie dokonuje się już samowychowywanie w świetle ważnych wartości, to pośrednio dostarcza środków i pomaga w formowaniu osobowości studenta. Jesteśmy świadkami globalizacji nauki i edukacji. Nowoczesne, interaktywne formy przekazu wiedzy zwiększają skuteczność tego przekazu, ale formy te nie przekazują równocześnie refleksji nad tą wiedzą, nie przekazują mądrości wynikającej z bezpośrednich kontaktów z profesorami. Należy pamiętać, że uniwersytet nie jest dodatkiem do gospodarki, rozumianym jako miejsce kształcenia kompetentnych specjalistów na potrzeby rynku pracy, ale jest miejscem kształtowania postaw. Profesorowie głoszący prawdę, realizujący ją w życiu, są czynnikiem formującym studentów autorytetem. Ważne jest, by na uniwersytecie istniała żywa wspólnota katolicka i by było dostatecznie dużo okazji, aby pokazać studentom, czym jest katolickie powołanie intelektualne.

4. Uniwersytet katolicki musi być maksymalnie niezależny: nie tylko badawczo ale i materialnie. Szczególnie uzależnienie finansowe od państwa prowadzi wcześniej lub później do ograniczenia jego wolności. „Niezależność uniwersytetu to jego wielka wartość, zwłaszcza niezależność w poszukiwaniu dróg do prawdy o Bogu i człowieku” – mówił abp Józef Michalik podczas inauguracji roku akademickiego 2013/2014 Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Uniwersytet to szczególne dziedzictwo autonomii nauki, autonomii niezależnego myślenia, dziedzictwo wolności umysłu. Uniwersytet, a zwłaszcza uniwersytet katolicki, powinien wypełniać swoją naturalną rolę kształtowania elit w duchu niezależności, wolności myśli i swobody głoszenia poglądów. Wolność jest warunkiem rozwoju wiedzy, a wszelkie jej ograniczenia motywowane religijnie, politycznie, obyczajowo kończą się dominacją pseudowiedzy destrukcyjnej dla społeczeństw⁴⁰.

5. Uniwersytet katolicki powinien mieć liczną, wybitną kadrę wykładowców. Ona decyduje o charakterze uniwersytetu. Wszyscy pracownicy powinni szanować ideę uniwersytetu katolickiego, chodzi o to, aby decyzje, które decydują o jej wizerunku, podejmowane były przez tych, którzy rozumieją i wspierają cel katolickiego uniwersytetu. Nie chodzi o to, aby

³⁹ Tamże, 96.

⁴⁰ Arkadiusz Jabłoński, Mariusz Zemło, „Przedmowa”, w: *Między unifikacją a dezintegracją. Kondycja wiedzy we współczesnym społeczeństwie*, red. Arkadiusz Jabłoński, Mariusz Zemło (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2008), 9.

wykładowcy byli gorliwymi chrześcijanami, ale by byli aktywni naukowo, społecznie, aby jak najlepiej służyli społeczeństwu. Cechą rozpoznawczą katolickich uczelni winna być solidność wykształcenia, której osiągnięcie nie jest możliwe bez tego rodzaju profesorów. Najbardziej widocznym przejawem katolicyzmu uczelni w sferze edukacji powinna być właśnie taka solidność. Władze katolickiej uczelni powinny kłaść duży nacisk na to, aby badania naukowe w uczelni były prowadzone odpowiedzialnie, rzetelnie i solidnie.

Bibliografia:

- Benedykt XVI. „Przemówienie do społeczności rzymskiego uniwersytetu La Sapienza”. Watykan 2008. http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2008/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20080117_la-sapienza.html.
- Dyczewski Leon. *Kultura w całościowym planie rozwoju*. Warszawa, Instytut Wydawniczy Pax, 2011.
- Franciszek „Przemówienie do delegacji z Uniwersytetu Notre Dame”. Watykan 2014. https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/january/documents/papa-francesco_20140130_university-notre-dame.html.
- Gutowski Piotr. „Katolickie uniwersytety a ideał pełnej prawdy”, *Znak*, nr 606 (2005).
- Jabłoński Arkadiusz, Zemło Mariusz. „Przedmowa”. W *Między unifikacją a dezintegracją. Kondycja wiedzy we współczesnym społeczeństwie*, redakcja Arkadiusz Jabłoński, Mariusz Zemło. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2008.
- Jan Paweł II. *Ex corde ecclesiae*. Konstytucja Jana Pawła II o uniwersytetach katolickich. Watykan 1990.
- Jan Paweł II. „Jeśli służyysz prawdzie, służyysz wolności, wyzwoleniu człowieka i narodu”. Na dziedzińcu KUL, Lublin, 9 czerwca 1987 r. W tenże, *Odwagi! Ja jestem, nie bójcie się. III podróż apostołska do Polski (8-14 VI 1987)*. Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze, 1987.
- Jan Paweł II. „Nieodzowne posłannictwo uniwersytetu w dzisiejszym społeczeństwie”. Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali, Gwatemala, 7 marca 1983. W tenże, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*. Rzym: Fundacja Jana Pawła II Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, 1986.

- Jan Paweł II. „Uniwersytety katolickie w pasterskiej trosce o kulturę”. Audycja dla członków Rady Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich oraz rektorów uniwersytetów katolickich Europy, Rzym, 24 luty 1979. W *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, redakcja Stanisław Urbański. T. II. Warszawa: Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości im. Bogdana Jańskiego, 1999.
- Jan Paweł II. „W pracy naukowej, w badaniach służycie człowiekowi”. Homilia wygłoszona podczas mszy św. dla studentów i intelektualistów, Ibadan (Nigeria), 15 lutego 1982. W tenże, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*. Rzym: Fundacja Jana Pawła II Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, 1986)
- Jan Paweł II. „Zadaniem uniwersytetu jest ukazywanie drogi kształtowania dojrzałego człowieczeństwa”. Spotkanie z profesorami i studentami Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 6 czerwca 1979. W *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, redakcja Stanisław Urbański. T. I. Warszawa: Instytut Badań Naukowych Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości im. B. Jańskiego w Warszawie, 1999.
- Jan Paweł II. „Kościół jest solidarny z uniwersytetem w poszukiwaniu pełnej prawdy o człowieku”, Przemówienie na Uniwersytecie w Bolonii 18 kwietnia 1982 r. W tenże, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*. Rzym: Fundacja Jana Pawła II Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, 1986.
- Kłos Jan. „Johna Henry’ego Newmana wizja uniwersytetu”. *Summarius*, 40 (2011).
- Kita Marek. „Uniwersytet i katolicyzm”, *Znak*, nr 606 (2005).
- Kostkiewicz Janina. „Wstęp”. W *Uniwersytet i wartości*, redakcja Janina Kostkiewicz. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007.
- Lendzion Anna. „Kształcenie charakteru w poglądach antropologiczno-etycznych Karola Wojtyły i w nauczaniu Jana Pawła II”. W *Pedagogiczna inspiracja Jana Pawła II*, redakcja Marian Nowak, Cezary Kalita. Biała Podlaska: IPPWSZ im. Papieża Jana Pawła II, 2005.
- MacIntyre Alasdair. „Katolickie uniwersytety. Niebezpieczeństwa, nadzieje, wybory”. Tłumaczenie Alina Głąb. *Znak*, nr 606 (2005).
- Mezei Balazs M. „Kryzys uniwersytetu. O roli katolickich instytucji kształcenia wyższego”. Tłumaczenie Dorota Chabrajska. *Ethos* 22, nr 1-2 (2009).
- Neuhaus Richard J. „Jedenaście tez o uniwersytecie chrześcijańskim”. Tłumaczenie Dorota Chabrajska. *Ethos* 22, nr 1-2 (2009).
- Newman John H. *Idea uniwersytetu*. Tłumaczenie Przemysław Mroczkowski. Warszawa: PWN, 1990).
- Rynio Alina. „Wartość edukacji uniwersyteckiej w nauczaniu Jana Pawła II”. W *Uniwersytet i wartości*, redakcja Janina Kostkiewicz. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2007.

- Sakowicz Eugeniusz. „Tożsamość, posługa i misja uniwersytetu katolickiego według konstytucji apostoelskiej Ojca Świętego Jana Pawła II”. *Studia wrocławskie*, nr 14 (2012).
- Sawicki Stefan. *O uniwersytecie katolickim*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2012.
- Stróżewski Władysław. *W kręgu wartości*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 1992.
- Wielgus Stanisław. „Wykład wygłoszony 4 kwietnia 2008 r., na dorocznym publicznym zebraniu Towarzystwa naukowego KUL z okazji otrzymania Nagrody im. Księdza Idziego Radziszewskiego”. W tenże, *Historyczne koncepcje i paradygmaty uniwersytetu oraz jego model na dziś i na jutro, Wykłady i przemówienia*. T. 60. Lublin: TN KUL, 2009.
- Wielgus Stanisław. „Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zadania Uniwersytetu dziś”. W tenże, *Bogu i Ojczyźnie. Uniwersyteckie przemówienia i listy*. Lublin: KUL, 1996.

Uniwersytet katolicki – wczoraj i dziś

65

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy misji i funkcji uniwersytetu katolickiego w kontekście społecznych problemów i wyzwań, przed którymi stoi społeczność akademicka. Uniwersytety, również uniwersytety katolickie, przeżywają mniejszy lub większy kryzys i potrzebna jest analiza tej sytuacji po to, by można było projektować pewne działania na przyszłość. Uniwersytet nie jest dodatkiem do gospodarki, rozumianym jako miejsce kształcenia kompetentnych specjalistów na potrzeby rynku pracy, ale jest miejscem kształtowania postaw, zaś wartością, wokół której powinien się koncentrować, jest prawda. Powrót do tych pierwotnych ideałów uniwersytetu może oznaczać odpowiedź na wiele współczesnych problemów. Przeciwwstawianie się postępującej fragmentaryzacji wiedzy przez stymulowanie dyskusji na ten temat, tworzenie odpowiednich programów studiów oraz atmosfery integrującej różne aspekty aktywności studentów i profesorów, w tym również aktywności formacyjnej, to misja uniwersytetu katolickiego.

Słowa kluczowe: uniwersytet katolicki, misja uniwersytetu, kryzys uniwersytetu, funkcje uniwersytetu

Catholic University – yesterday and today

SUMMARY

The article deals with the mission and function of the Catholic university in the context of contemporary problems and challenges of the academic community. Universities, including Catholic universities, are in a state of greater or lesser crisis and it is necessary to analyse this situation in order to be able to design certain actions for the future, in particular at the Catholic universities. A university is not an addition to the economy, understood as a place of training of competent specialists for the needs of the labour market, but it is a place for shaping attitudes, and the value around which it should focus is truth. A return to these primary ideals of universities can be the answer to many contemporary problems. Opposing the progressive fragmentation of knowledge by stimulating discussion on the subject, creating appropriate study programmes and an atmosphere that integrates various aspects of students' and professors' activities, including formative activity, is the mission of the Catholic university.

Keywords: Catholic university, university mission, university crisis, university functions